

Χρηματοοικονομικός αλφαριθμητισμός: Μια απαραίτητη δεξιότητα των πολιτών για τον 21^ο αιώνα

Του Νικόλαου Δ. Φίλιππα

Καθηγητή Χρηματοοικονομικής του Πανεπιστημίου Πειραιώς,
Πρόεδρου και Ιδρυτή του Ινστιτούτου Χρηματοοικονομικού Αλφαριθμητισμού

Η πολυπλοκότητα του χρηματοπιστωτικού συστήματος, η υπάρχουσα παγκόσμια και εγχώρια υπερχρέωση, οι συχνές χρηματοπιστωτικές κρίσεις, ο Ουκρανικός πόλεμος και, πρόσφατα, ο πληθωρισμός, δημιουργούν όλο και περισσότερα προβλήματα στις κοινωνίες σε ολόκληρο τον κόσμο, καθιστώντας την ίδια στιγμή τον χρηματοοικονομικό αλφαριθμητισμό απαραίτητη δεξιότητα για όλους τους πολίτες για τον 21^ο αιώνα, και ιδιαίτερα για την νέα γενιά.

Τι είναι όμως ο χρηματοοικονομικός αλφαριθμητισμός; Ο χρηματοοικονομικός αλφαριθμητισμός αποτελεί τον κυρίαρχο όρο ο οποίος καλύπτει τις διάφορες καθημερινές πτυχές της σωστής διαχείρισης των χρημάτων μας και για ολόκληρη την διάρκεια της ζωής μας.

Ο Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (ΟΟΣΑ) όρισε τον χρηματοοικονομικό αλφαριθμητισμό ως «τον συνδυασμό συνειδητότητας, γνώσης, δεξιότητας, νοοτροπίας και συμπεριφοράς, απαραίτητα στοιχεία για τη σωστή λήψη χρηματοοικονομικών αποφάσεων με στόχο την επίτευξη της ατομικής χρηματοοικονομικής ευημερίας» (Atkinson and Messy, 2012)¹.

Ο χρηματοοικονομικός αλφαριθμητισμός συμπεριλαμβάνει το σύνολο των χρηματοοικονομικών γνώσεων και δράσεων που αφορούν τόσο στο άτομο (personal finance), όσο και στην οικογένεια (family finance). Στα πλαίσια μιας ολιστικής χρηματοοικονομικής προσέγγισης, ο χρηματοοικονομικός αλφαριθμητισμός περιλαμβάνει την δημιουργία εισοδήματος (income), την έξυπνη κατανάλωση (spending), τον περιορισμό της υπερβολικής κατανάλωσης (overspending), την κατάρτιση και την πιστή εφαρμογή ενός προϋπολογισμού (budgeting), τις σχέσεις μας με τις τράπεζες (banking), την προστασία μας

μέσα από την ασφάλιση μας (insurance), το ύψος και τη διαχείριση των στεγαστικών μας δανείων (mortgage loans), τις επενδύσεις μας (investments), τον προγραμματισμό για την συνταξιοδότηση μας (retirement planning), τον σωστό προγραμματισμό των φόρων μας (tax planning) και γενικότερα τη βέλτιστη διαχείριση των περιουσιακών μας στοιχείων καθώς και των υποχρεώσεών μας.

Όπως είναι φυσικό, ο χρηματοοικονομικός αλφαριθμητισμός συνοδεύεται από υψηλότερα επίπεδα χρηματοοικονομικής και προσωπικής ευημερίας.

Χρηματοοικονομικός αλφαριθμητισμός

Με απλά λόγια, ο χρηματοοικονομικός αλφαριθμητισμός είναι η ικανότητα κατανόησης των χρηματοοικονομικών εννοιών που απαιτούνται για την αποτελεσματική διαχείριση των χρημάτων μας. Ο χρηματοοικονομικός αλφαριθμητισμός αναφέρεται σε πολλές και διαφορετικές δεξιότητες, όχι κατ' ανάγκην μόνον χρηματοοικονομικές, αλλά και σε συμπεριφορές, όπως είναι η υπομονή και η συνειδητότητα. Πολλές φορές μπορεί να αρκούν μερικές απλές μαθηματικές πράξεις, όπως όταν καταρτίζουμε έναν προϋπολογισμό εσόδων-εξόδων, όμως άλλες φορές απαιτούνται πολύπλοκοι μαθηματικοί υπολογισμοί, όπως η μέτρηση του κινδύνου διαφόρων περιουσιακών στοιχείων, η πιθανότητα απώλειας κεφαλαίων από την επένδυση αυτή (value at risk), καθώς και η αξιολόγηση μετοχών, Αμοιβαίων Κεφαλαίων και κρυπτονομισμάτων.

Ένα χρηματοοικονομικά εγγράμματο άτομο γνωρίζει ότι αν το συνολικό μηνιαίο εισόδημά του είναι 2.000 ευρώ, δεν μπορεί να ξοδέψει περισσό-

¹ Atkinson, A. and Messy, F.-A. (2012), "Measuring Financial Literacy: Results of the OECD / International Network on Financial Education (INFE) Pilot Study", OECD Working Papers on Finance, Insurance and Private Pensions, No. 15, OECD Publishing.

τερα χρήματα από αυτό το ποσό κάθε μήνα χωρίς να αναλάβει κάποια μορφή δανείου. Κάποιο άτομο με υψηλότερο επίπεδο χρηματοοικονομικού αλφαριθμητισμού γνωρίζει ότι θα πρέπει να αποταμιεύσει μερικά από αυτά τα 2.000 ευρώ για να αντιμετωπίσει πιθανά μελλοντικά οικονομικά προβλήματα. Κάποιο άτομο με ακόμα υψηλότερο επίπεδο χρηματοοικονομικού αλφαριθμητισμού μπορεί να γνωρίζει τον κανόνα «80/20» που αφορά στον προσωπικό του προϋπολογισμό - να δαπανήσει το 80% και να αποταμιεύσει το 20% του εισοδήματός του - και να έχει βάλει στόχο να αποταμιεύει 400 ευρώ από τα 2.000 ευρώ που κερδίζει κάθε μήνα.

Στην συνέχεια, κάποιο άλλο πιο ενημερωμένο άτομο καταλαβαίνει ότι ο υψηλός πληθωρισμός ροκανίζει τις καταθέσεις του και μπορεί να επιλέξει να τοποθετήσει αυτά τα 400 ευρώ σε Αμοιβαία Κεφάλαια εσωτερικού ή εξωτερικού, ακολουθώντας τις αρχές της διαχρονικής και διεθνικής διαφοροποίησης. Οι διαφορετικές επιλογές ενέχουν και απαιτούν διαφορετικού επιπέδου χρηματοοικονομική γνώση, ανάλογα με τους στόχους του κάθε ατόμου, την κατανόηση αυτών των προϊόντων και την ανοχή του στον κίνδυνο.

Τι συμβαίνει στην παγκόσμια κοινότητα: Τα ευρήματα της Standard & Poor's Ratings Services Global Financial Literacy Survey (2015)

Η μοναδική έρευνα που παρουσιάζει ευρήματα για τον χρηματοοικονομικό αλφαριθμητισμό σε παγκόσμιο επίπεδο, διεξήχθη το 2014 από την γνωστή εταιρεία Standard & Poor's, υπό την καθοδήγηση των ερευνητών Leora Klapper, Annamaria Lusardi και Peter van Oudheusden. Η μελέτη διεξήχθη σε ένα αντιπροσωπευτικό δείγμα 150.000 ενήλικων πολιτών, σε 140 χώρες σε ολόκληρο τον κόσμο.

Οι ερωτήσεις που τέθηκαν στους πολίτες αφορούσαν 4 θέματα:

- την διαφοροποίηση του κινδύνου (Diversification),
- τον πληθωρισμό (Inflation),
- την απλή αριθμητική και τον τόκο (Numeracy - Interest), και
- τον ανατοκισμό (Compounding).

Ένα άτομο θεωρήθηκε χρηματοοικονομικά εγγράμματο αν είχε απαντήσει σωστά, σε τουλάχιστον 3 από τις 4 θεματικές κατηγορίες.

Σύμφωνα λοιπόν με τα εμπειρικά ευρήματα, μόλις 1 στους 3 πολίτες στον κόσμο θεωρείται χρηματοοικονομικά εγγράμματος και φαίνεται ότι περισσότεροι από 3.5 δισεκατομμύρια ενήλικοι πολίτες - η πλειοψηφία των οποίων είναι στις αναπτυσσόμενες οικονομίες - αδυνατούν να κατανοήσουν απλές χρηματοοικονομικές έννοιες.

Το γεγονός αυτό της χρηματοοικονομικής άγνοιας, έχει σημαντικές επιπτώσεις στις χρηματοοικονομικές τους αποφάσεις και στην ποιότητα της ζωής τους.

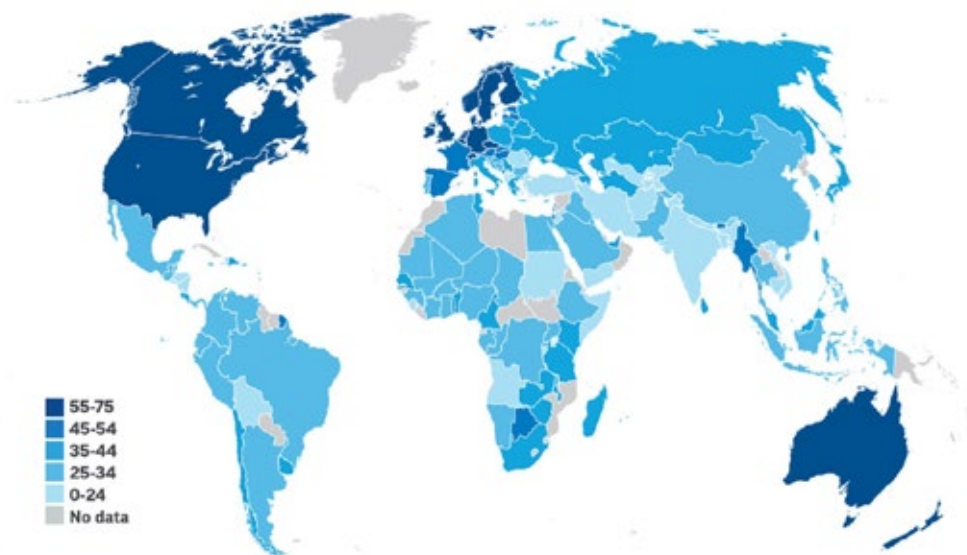
Στα πλαίσια της αναφερόμενης έρευνας, οι χώρες με τα υψηλότερα επίπεδα χρηματοοικονομικού αλφαριθμητισμού αναδείχθηκαν η Δανία, η Νορβηγία, η Σουηδία, ο Καναδάς, το Ισραήλ, το Ηνωμένο Βασίλειο, η Γερμανία, η Ολλανδία, η Αυστραλία και η Φινλανδία.

Αντίθετα, οι χώρες με τα χαμηλότερα επίπεδα χρηματοοικονομικού αλφαριθμητισμού είναι οι χώρες της Ανατολικής Ασίας και ορισμένες χώρες της Αφρικής.

Στην παρακάτω εικόνα (Εικόνα 1), απεικονίζεται ο παγκόσμιος χάρτης του χρηματοοικονομικού αλφαριθμητισμού, με τις διαφορές ανάμεσα στα κράτη να καταγράφονται μέσω των αλλαγών στην ένταση του χρώματος.

“

Ο χρηματοοικονομικός αλφαριθμητισμός είναι η ικανότητα κατανόησης των χρηματοοικονομικών εννοιών που απαιτούνται για την αποτελεσματική διαχείριση των χρημάτων μας.

Εικόνα 1: Παγκόσμιος Χάρτης Χρηματοοικονομικού Αλφαριθμητισμού (% των ενήλικων που είναι χρηματοοικονομικά εγγράμματοι)
 Πηγή: Standard & Poor's Ratings Services Global Financial Literacy Survey (2015)

Πώς «λειτουργεί» ο χρηματοοικονομικός αλφαριθμητισμός

Σύμφωνα με επιστημονικές μελέτες του ΟΟΣΑ, της Παγκόσμιας Τράπεζας (World Bank) καθώς και της UNICEF, η χρηματοοικονομική εκπαίδευση και η εν γένει καλλιέργεια της χρηματοοικονομικής γνώσης και των χρηματοοικονομικών δεξιοτήτων πρέπει να ξεκινούν από την πρωτοβάθμια εκπαίδευση και να συνεχίζονται για πάντα, καθώς η χρηματοοικονομική επιστήμη εξελίσσεται διαρκώς, όπως και η ίδια η ζωή.

Αλλά το να είσαι χρηματοοικονομικά εγγράμματος δε σημαίνει ότι ξέρεις τα πάντα για τα χρήματα! Αντίθετα, σημαίνει ότι έχεις τις γνώσεις εκείνες που απαιτούνται για να αρχίσεις να αναζητάς τις απαντήσεις που χρειάζεσαι για να πάρεις τις καλύτερες χρηματοοικονομικές αποφάσεις.

Οι αποφάσεις αυτές, μεταξύ άλλων, αφορούν:

- Στην έξυπνη κατανάλωση.
- Στην προσαρμογή των καταναλωτικών μας προτύπων στα χρήματα που βγάζουμε.
- Στον σωστό προγραμματισμό των εσόδων και των εξόδων μας, καθώς και στη διαχρονική συσσώρευση πλούτου, ξεκινώντας από την αποταμίευση και την επένδυση.
- Στην συνειδητοποίηση ότι οι επενδύσεις ενέχουν κινδύνους και ότι υπάρχει κίνδυνος απώλειας κεφαλαίου.

ους και ότι υπάρχει κίνδυνος απώλειας κεφαλαίου.

- Στην κατανόηση των κινδύνων του δανεισμού και της υπερχρέωσης.
- Στην κατανόηση ότι η κατανάλωση μέσω των πιστωτικών καρτών χρεώνεται ακριβά.
- Στη δημιουργία ενός κεφαλαίου έκτακτης ανάγκης.
- Στη συνειδητοποίηση της αναγκαιότητας της ασφάλισης και της προστασίας μας από διάφορους κινδύνους.
- Στην κατανόηση της διαφοράς των ονομαστικών και των πραγματικών αποδόσεων.
- Στην κατανόηση της έννοιας της διαχρονικής και διεθνικής διαφοροποίησης του κινδύνου.

Στον παρακάτω πίνακα (Πίνακας 1), παρουσιάζονται οι επιπτώσεις της χρηματοοικονομικής γνώσης και της χρηματοοικονομικής άγνοιας στην προσωπική μας ζωή.

Μεταξύ αυτών, ξεχωρίζουν οι αρνητικές επιπτώσεις της χρηματοοικονομικής άγνοιας στην προσωπική μας ζωή, όπως είναι η αυξημένη πιθανότητα φτώχειας, το έντονο χρηματοοικονομικό άγχος, οι αντικειμενικά αυξημένες πιθανότητες χρηματοοικονομικού αλλά και κοινωνικού αποκλεισμού, ο αυξημένος κίνδυνος υπερχρέωσης και χρεοκοπίας και, φυσικά, το αυξημένο έλλειμμα εμπιστοσύνης στον εαυτό μας.

Πίνακας 1: Οι επιπτώσεις της χρηματοοικονομικής γνώσης και της χρηματοοικονομικής άγνοιας στην προσωπική μας ζωή

ΧΡΗΜΑΤΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΓΝΩΣΗ	ΧΡΗΜΑΤΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΑΓΝΟΙΑ
Αποτελεσματικότερη διαχείριση εισοδημάτων και χρηματοοικονομική ευημερία	Αυξημένη πιθανότητα φτώχειας, χρηματοοικονομικού αλλά και κοινωνικού αποκλεισμού
Συνετή διαχείριση χρεών και υπεύθυνη αποπληρωμή τους	Αυξημένος κίνδυνος υπερχρέωσης και χρεοκοπίας
Συστηματική αποταμίευση και εφαρμογή των αρχών του χρηματοοικονομικού προγραμματισμού	Περιορισμένη ή μηδενική αποταμίευση για την κάλυψη έκτακτων γεγονότων ή μακροπρόθεσμων αναγκών
Αποτελεσματική διαχείριση του χαρτοφυλακίου μας με βάση τις αρχές της διαχρονικής και διεθνικής διαφοροποίησης του κινδύνου	Απώλεια εισοδήματος και πλούτου εξαιτίας εσφαλμένων επενδυτικών αποφάσεων
Επιλογή κατάλληλων και προσωποποιημένων επενδυτικών προϊόντων και σωστού προγραμματισμού για το μέλλον	Αδυναμία αποτελεσματικής διαχείρισης ατομικού και οικογενειακού πλούτου, συμπεριφορικά σφάλματα και αναποτελεσματική διαχείριση της ακίνητης περιουσίας
Αντίληψη του χρηματοοικονομικού περιβάλλοντος και συνειδητοποίηση της αναγκαιότητας των μεταρρυθμίσεων και της προσαρμογής σε αυτές	Έλλειψη εμπιστοσύνης, αυτοπεποίθησης και ελέγχου της ζωής
Χρηματοοικονομική ηρεμία	Χρηματοοικονομικό άγχος

Ένα από παράδειγμα χρηματοοικονομικού αλφαριθμητισμού

Ας δούμε ένα θέμα το οποίο απασχολεί την περίοδο αυτή ολόκληρο σχεδόν τον κόσμο, αυτό της ακρίβειας ή, πιο επιστημονικά, το θέμα του πληθωρισμού.

Στα παρακάτω διαγράμματα (Διαγράμματα 1 - 4), τα οποία έχουν δημιουργηθεί από το Ινστιτούτο Χρηματοοικονομικού Αλφαριθμητισμού, παρουσιάζεται ο ετήσιος πληθωρισμός της περιόδου Σεπτεμβρίου 2022 - Σεπτεμβρίου 2021 για τις δεκαεννιά χώρες της Ευρωζώνης. Ταυτόχρονα, παρουσιάζονται και τα ονομαστικά επιτόκια καταθέσεων που προσφέρουν οι τράπεζες στους καταθέτες, καθώς και οι τελικές, αρνητικές πραγματικές αποδόσεις του έτους, συνεπεία του πληθωρισμού, οι οποίες είναι εντυπωσιακές.

Οι χώρες με τον υψηλότερο ετήσιο πληθωρισμό είναι η Λιθουανία με 24,1%, η Εσθονία με 23,7% και η Λετονία με 22,2%, ενώ στις χώρες με την μεγαλύτερη σταθερότητα στις τιμές, συγκαταλέγονται η Γαλλία με 5,6%, το Λουξεμβούργο με 6,9% και η Μάλτα με 7,4%.

Η Ελλάδα αναδεικνύεται η έκτη χώρα με τον υψηλότερο ετήσιο πληθωρισμό από τις δεκαεννιά της Ευρωζώνης με 12%.

Οι πολίτες που δεν γνωρίζουν χρηματοοικονομικά και δεν κατανοούν την διαφορά της ονομαστικής απόδοσης με την πραγματική, καθώς και της έννοιας της ψευδαίσθησης του χρήματος (money illusion), θα καταγράψουν σημαντικές ετήσιες απώλειες - μάλιστα ορισμένοι πολίτες πάνω από 20%! - αφού σε όλες σχεδόν τις χώρες της Ευρωζώνης οι τράπεζες προσφέρουν μηδενικά σχεδόν επιτόκια καταθέσεων, ανεξαρτήτως του ύψους του πληθωρισμού!

Δε θα επηρεασθούν όμως μόνο οι καταθέτες, αλλά και όλοι οι πολίτες οι οποίοι δεν μπορούν να προσαρμόσουν τα εισοδήματά τους στις αυξήσεις των τιμών.

Ο υψηλός πληθωρισμός μαζί με την ανεργία, αποτελούν τα δύο σημαντικότερα οικονομικά προβλήματα που επηρεάζουν ιδιαίτερα τους πολίτες, αφού προκαλούν μεταφορά πλούτου εις βάρος των πιο κοινωνικά ευάλωτων ομάδων και επιτείνουν τις υπάρχουσες εισοδηματικές ανισότητες.

Μια πρόσφατη μελέτη της Παγκόσμιας Τράπεζας σε 38 χώρες, τα αποτελέσματα της οποίας δημοσιεύθηκαν το 2020, έδειξε ότι ο υψηλός πληθωρισμός μειώνει τους πραγματικούς μισθούς των εργαζομένων και αυξάνει τη φτώχεια. Σύμφωνα με τη μελέτη, όταν ο πληθωρισμός διπλασιάζεται οι πραγματικοί μισθοί μειώνονται κατά 14%!

Μια πρόσφατη μελέτη της Παγκόσμιας Τράπεζας σε 38 χώρες, τα αποτελέσματα της οποίας δημοσιεύθηκαν το 2020, έδειξε ότι ο υψηλός πληθωρισμός μειώνει τους πραγματικούς μισθούς των εργαζομένων και αυξάνει τη φτώχεια. Σύμφωνα με τη μελέτη, όταν ο πληθωρισμός διπλασιάζεται οι πραγματικοί μισθοί μειώνονται κατά 14%!

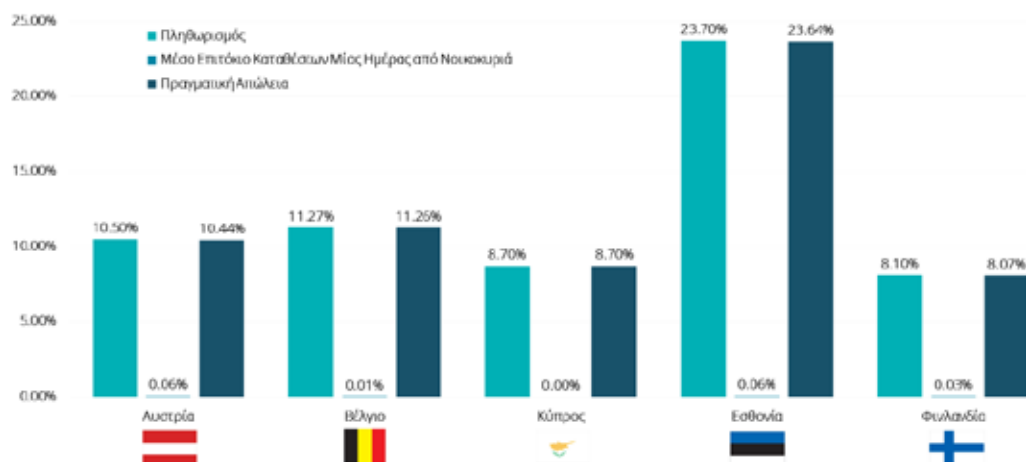
“

Οι χρηματοοικονομικά ενημερωμένοι πολίτες είναι λιγότερο χρηματοοικονομικά ευάλωτοι (financially fragile), είναι λιγότερο επιρρεπείς σε χρηματοοικονομικές απάτες, υποστηρίζουν την επιχειρηματικότητα και τις μεταρρυθμίσεις και προετοιμάζονται για την συνταξιοδοτική τους περίοδο.

Διάγραμμα 1: Πώς επηρεάζει ο πληθωρισμός τις καταθέσεις των πολιτών στα κράτη της Ευρωζώνης

Πώς επηρεάζει ο πληθωρισμός τις καταθέσεις των πολιτών στα κράτη της Ευρωζώνης

Αυστρία - Βέλγιο - Κύπρος - Εσθονία - Φινλανδία

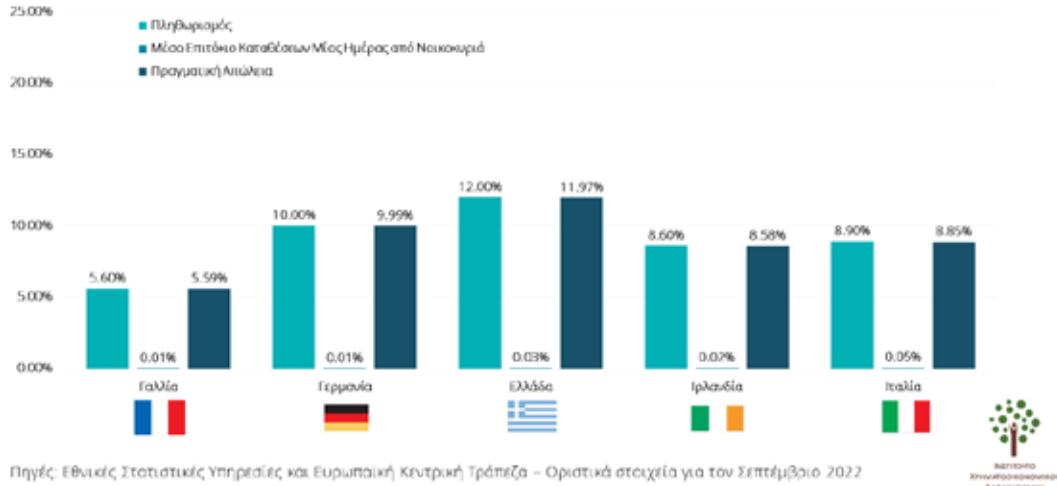
Πηγές: Εθνικές Στατιστικές Υπηρεσίες και Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα - Οριστικά στοιχεία για τον Σεπτέμβριο 2022

Διάγραμμα 2: Πώς επηρεάζει ο πληθωρισμός τις καταθέσεις των πολιτών στα κράτη της Ευρωζώνης

Πώς επηρεάζει ο πληθωρισμός τις καταθέσεις των πολιτών στα κράτη της Ευρωζώνης

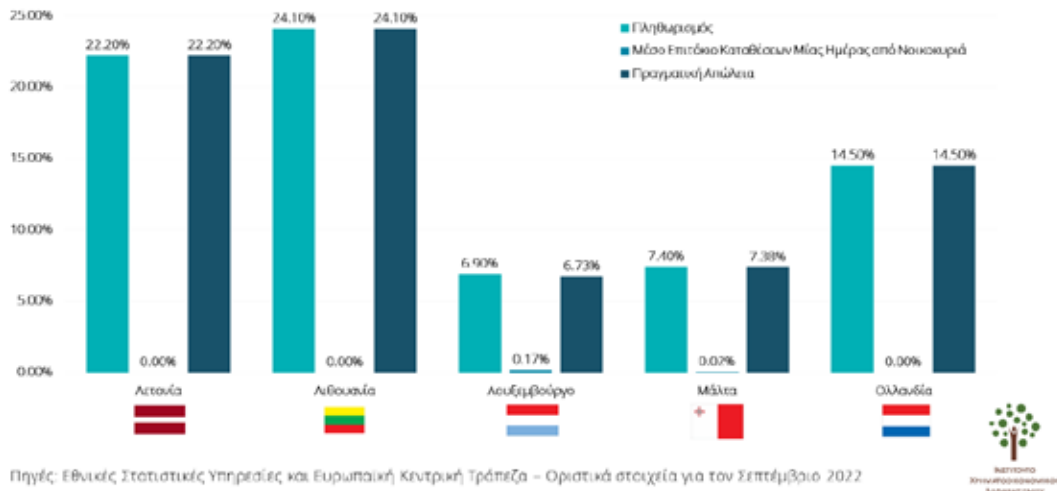
Γαλλία - Γερμανία - Ελλάδα - Ιρλανδία - Ιταλία

Διάγραμμα 3: Πώς επηρεάζει ο πληθωρισμός τις καταθέσεις των πολιτών στα κράτη της Ευρωζώνης

Πώς επηρεάζει ο πληθωρισμός τις καταθέσεις των πολιτών στα κράτη της Ευρωζώνης

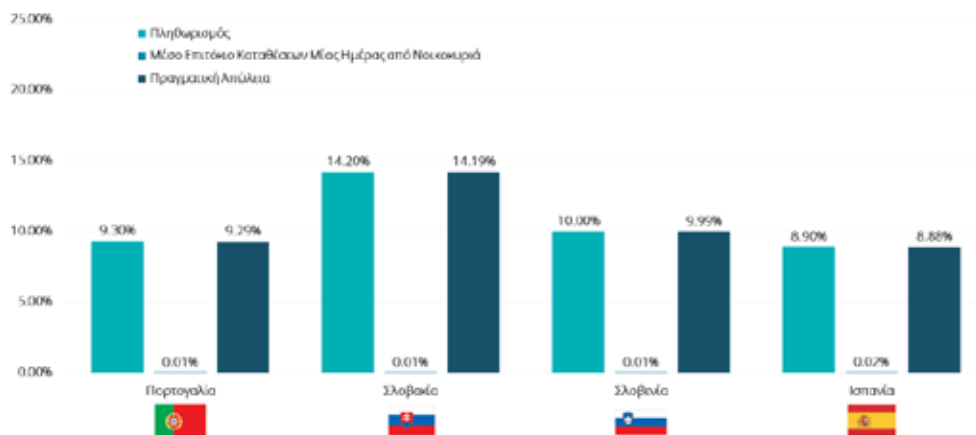
Λετονία - Λιθουανία - Λουξεμβούργο - Μάλτα - Ολλανδία

Διάγραμμα 4: Πώς επηρεάζει ο πληθωρισμός τις καταθέσεις των πολιτών στα κράτη της Ευρωζώνης

Πώς επηρεάζει ο πληθωρισμός τις καταθέσεις των πολιτών στα κράτη της Ευρωζώνης

Πορτογαλία - Σλοβακία - Σλοβενία - Ισπανία

Πηγές: Εθνικές Στατιστικές Υπηρεσίες και Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα - Οριστικά στοιχεία για τον Σεπτέμβριο 2022

Συμπεράσματα

Δισεκατομμύρια πολίτες σε ολόκληρο τον κόσμο είναι ανέτοιμοι να διαχειριστούν τις ραγδαίες εξελίξεις ενός ασταθούς, πολύπλοκου και διαρκώς μεταβαλλόμενου χρηματοοικονομικού περιβάλλοντος και, μεταξύ αυτών των εξελίξεων, σίγουρα κάποια ξαφνικά χρηματοοικονομικά shocks.

Οι επιπτώσεις της χρηματοοικονομικής άγνοιας είναι εξαιρετικά σημαντικές και τελικά όλο και περισσότεροι επιστημονικοί οργανισμοί αναγνωρίζουν ότι ο χρηματοοικονομικός αλφαριθμητισμός αποτελεί μια απαραίτητη δεξιότητα των πολιτών και, ταυτόχρονα, αναγκαία προϋπόθεση για τη χρηματοοικονομική και προσωπική τους ευημερία.

Σύμφωνα με τα διεθνή ευρήματα, οι χρηματοοικονομικά ενημερωμένοι πολίτες είναι λιγότερο χρηματοοικονομικά ευάλωτοι (financially fragile), είναι λιγότερο επιρρεπείς σε χρηματοοικονομικές απάτες, υποστηρίζουν την επιχειρηματικότητα και τις μεταρρυθμίσεις και προετοιμάζονται για τη συνταξιοδοτική τους περίοδο.

Η ουσιαστική χρηματοοικονομική γνώση μπορεί να αποκτηθεί μέσα από την ενασχόληση με τα χρηματοοικονομικά θέματα, με το διάβασμα σχετικών βιβλίων, με την ακρόαση podcasts και την παρακολούθηση σεμιναρίων. Το μόνο βέβαιο είναι ότι σε αυτό το ταξίδι της ζωής, αξίζει να επενδύσουμε στη γνώση και στον εαυτό μας!